

Ali Doğan DEMİR

Doktora Öğrencisi | Ph.D. Student

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tokat-TÜRKİYE
Gaziosmanpaşa University, Institute of Graduate Studies, Department of History Tokat-TURKIYE

ORCID: 0000-0003-0030-6715

alidgndemir@gmail.com

1246-1247/1831 Keşan Nüfus Defteri: Gayrimüslim Nüfusun Demografik ve Ekonomik Özellikleri

Öz

Osmanlı Devleti'nin tarihi incelendiğinde arşiv kaynakları arasında nüfus kayıtlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İlk dönemlerinde askerî gücünü ve ekonomik gelirlerini denetlemek amacıyla tahrir defterleri tutan Osmanlı, bu sayımlar aracılığıyla topraklarındaki nüfusu ve kaynakları kontrol etmeye çalışmıştır. Ancak bu sayımlar, dönemin ihtiyaçlarına ve belirli amaçlara göre farklılıklar göstermiştir. II. Mahmud dönemine kadar tahrir defterleri kullanılmış, bu tarihten itibaren ise nüfus defterlerinin tutulmasına başlanmıştır. Nüfus kayıtları, sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik verilerin belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Tarihî açıdan büyük öneme sahip olan bu sayım belgeleri, öncelikle sayım yapılan bölgenin nicelik ve niteliksel verilerini günümüze aktarmaktadır. İlk olarak 1831 yılında II. Mahmud döneminde tutulmaya başlanan bu defterler, bu tarihten itibaren düzenli olarak tutulmaya başlanmış ve elde edilen veriler merkeze gönderilmiştir. Nüfus defterleri, XIX. yüzyılda Osmanlı'nın çok uluslu yapısının aydınlatılmasında önemli bir kaynaktır.

Gayrimüslim nüfus kayıtlarının tutulduğu bu defterler; dönemin vergi oranları, bireylerin fiziksel özellikleri, lakapları, yaşları ve meslek grupları gibi ayrıntılı veriler sunmaktadır. Osmanlı topraklarının farklı bölgelerinde olduğu gibi XIX. yüzyılda Osmanlı'nın Edirne vilayetine bağlı Keşan kazasında da gayrimüslim nüfus kayıtları benzer özelliklerle tutulmuştur. Bu çalışmada Osmanlı Arşivinde yer alan 4094 numaralı kayıtlı 1246 (M. 1831) tarihli Keşan Kazası Gayrimüslim Nüfus Defteri incelenmiştir. Söz konusu nüfus defteri, Keşan kazası merkezindeki gayrimüslimlerin ödemekle yükümlü oldukları vergilerin yanı sıra fiziksel özellikleri, yaşları ve meslekleri gibi önemli verileri tespit etmeyi amaçlamakta ve dönemin sosyal yapısına dair değerli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Keşan Kazası, 19. Yüzyıl, Nüfus.

1246-1247/1831 Keşan Population Register: Demographic and Economic Characteristics of the Non-Muslim Population

Abstract

When examining the history of the Ottoman Empire, it is evident that population records hold a significant place among archival sources. In its early periods, the Ottoman Empire kept tahrir registers to monitor its military strength and economic revenues, attempting to control the population and resources in its territories through these censuses. However, these censuses varied according to the needs and specific purposes of the period. Until the reign of Mahmud II, tahrir registers were used, and from this date onwards, population registers began to be kept. Population records play a critical role in determining socio-economic and socio-demographic data. These census documents, which are of great historical importance, primarily convey the quantitative and qualitative data of the surveyed region to the present day. First initiated during the reign of Mahmud II in 1831, these registers began to be kept regularly from this date onwards, and the obtained data was sent to the center. Population registers are an important source for illuminating the multinational structure of the Ottoman Empire in the 19th century.

These registers, which contain records of the non-Muslim population, provide detailed data such as tax rates of the period, physical characteristics of individuals, nicknames, ages, and occupational groups. As in different regions of Ottoman territories, in the 19th century, non-Muslim population records were also kept with similar characteristics in the Keşan district of the Ottoman Empire's Edirne province. In this study, the Non-Muslim Population Register of Keşan District, dated 1246 (1831) and registered with number 4094 in the Ottoman Archives, was examined. The population register in question aims to identify important data such as the taxes that non-Muslims in the center of Keşan district were obliged to pay, as well as their physical characteristics, ages, and occupations, and provides valuable information about the social structure of the period.

Keywords: Ottoman empire, Keşan district, 19th century, Population.

Giriş

Arapça "nefs" kelimesinin çoğulu olan "nüfus", "nefis" anlamına gelir; ruh, can ve hayat kavramlarını ifade eder. Bu terim, genellikle belirli bir coğrafi bölgede yaşayan insanları tanımlamak için kullanılır (Bozkurt, 2007, s. 293). Genel itibarıyla ifade edilirse nüfus, sınırları belirli herhangi bir yerde belli bir tarih ve yerde yaşamış insan sayısı olarak ifade edilebilir. Günümüzde de olduğu gibi ülkelerin önem verdiği hususlardan biri de nüfustur. Zira nüfus; ülkelerin kalkınmasında, tanıtılmasında, doğal kaynakların işletilmesi gibi hususlarda, üretim ve tüketim üzerinde oldukça etkilidir. Ayrıca ülkeler için son derece değerli bir güç kaynağı ve devamlılıkların sağlanmasında önemli bir ölçüttür (Akyel & Sertel, 2015, s. 79).

Bir ülkede mevcut olan siyasi otorite ülkenin idari, askerî ve mali yapısını düzenlemek, aksaklık mevcut ise bunları gidererek sistemin daha sağlıklı işlemesini sağlamak için ülkedeki nüfusun miktarını ve bu nüfusun yapısını tespit etmek amacıyla farklı aralıklarla nüfus sayımlarına başvurmaktadır (Evcı, 2021, s. 207). Nitekim birçok devlette mevcut olan bu uygulama Osmanlı Devleti'nde de kuruluşundan itibaren başlayarak çeşitli şekilde meydana getirilmiştir (Patat, 2020, s. 5). Osmanlı döneminde nüfus sayımları olarak nitelendirilebilecek ilk çalışmalar, "tahrir" uygulamalarıyla kendini göstermektedir (Güneş, 2014, s. 223). XV. yüzyıldan itibaren fethedilen bölgelerde uygulanmaya başlanan tahrirler, sosyal ve iktisadi unsurları tespit etmenin yanı sıra askere almak ve vergi toplamak amacıyla yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu tahrirler, içeriklerine göre mufassal, evkaf ve icmal defterleri olarak, yıllarına göre ise defter-i köhne, defter-i atik ve defter-i cedid şeklinde sınıflandırılmaktadır. Klasik dönem tahrir defterleri, hane bazında vergiye tabi nüfusu, bu nüfusun mahalle, köy ve cemaatlara göre dağılımını, şehir ve köylerin tüm gelirlerini, vakıfların sınır gelirlerini ve kuruluş amaçları gibi ayrıntıları içermektedir. Bu tür tahrir kayıtlarının XVI. yüzyıl sonlarına kadar sürdüğü bilinmektedir. Bu tarihten sonraki dönemde ise klasik usul tahrir defterlerinin yerini, cizye için Cizye Muhasebe Defterleri, tımar için Tımar Yoklama Defterleri ve avarız için Avarız Defterleri gibi ayrı defterler almıştır (Başaran, 2017, s. 308). XVII. yüzyıldan itibaren ön planda olan bu tür sayım defterleri adı altındaki tahrir kayıtları XIX. yüzyılın ortalarına kadar süregelmiştir (Erdoğan, 2020, s. 20).

Osmanlı Devleti kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar merkezîyetçi ve sürdürülebilir bir politikaya sahip olmasından ötürü köklü reformlara ihtiyaç duymamıştır. Ancak bu yüzyıldan itibaren özellikle askerî, ekonomi ve idari alandaki sıkıntıların zuhur etmesi bu alanlardaki reformları zorunlu hale getirmiştir (Erdoğan, 2020, s. 43). Dolayısıyla klasik dönem Osmanlı Devleti'nde tahrir ve avarız sayımlarından sonra, modern anlamda ilk nüfus sayımı, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni koşullar çerçevesinde 1828-1829 yıllarında gerçekleştirilmiştir (Başaran, 2017, s. 308). 19. yüzyılın önemli hükümdarlarından II. Mahmud (1808-1839) ve Sultan II. Abdülhamid (1876-1909), Osmanlı İmparatorluğu'nda eski hükümet ve idare geleneklerine bağlı kalarak reform yapmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda nüfus araştırmalarıyla yakından ilgilenmişler ve nüfus sayımlarının yapılması için bizzat emir vererek, bu sürecin denetimini üstlenmişlerdir. Nüfus istatistiklerinin toplanması ve yönetimi, geçmişteki sağlam idari uygulamaların yeniden hayata geçirilmesi için önemli bir reform olarak görülmüş ve 1828/29-1831 sayımı, "ilk" nüfus sayımı olarak tarihe geçmiştir. (Karpat, 2010, s. 62).

Bahsi geçen tarihten sonraki süreç olan 1831 yılında yapılan yeni sayımlarda ise sadece erkek nüfus sayımları ortaya konulmuştur. Bu sayım içerisinde daha önceden vergiden muaf tutulma durumundan ortaya çıkan vergi eşitsizliğinin giderilmesi amaçlanmıştır. Zira idari birimler aynı zamanda askerî hizmet için uygun olan İslam milletinin sayısının belirlenmesi ve aynı zamanda cizye vergisinin yeniden kararlaştırılmasına karar vermişlerdir. Bu vergi genellikle 15 ve 60 yaş aralığındaki gayrimüslimlerin askerlikten muafiyeti karşılığında konulmuş ve sonraki süreçte askerlik hizmeti yerine "bağış" veya "bedel" manasına gelen "iane-i askeriye" ya da "bedelat-ı askeriye" olarak adlandırılmıştır (Karpat, 2010, s. 67).

Yapılan nüfus sayımlarında öncelikli olarak dinî faktörler göz önünde bulundurulmuş ve bütün bölgelerde tebaa, Müslim ve gayrimüslim olarak iki gruba ayrılmıştır (Hatam, 2020, s. 2). Müslüman nüfus genellikle "matluba muvafık" ve "matluba gayri muvafık" olarak iki kısımda sınıflandırılmıştır. "Matluba gayri muvafık" grubu içinde ise kısmen ihtiyar, sabi, sakat ve amelmande gibi ikinci derece ayrımlar yapılmıştır. Bazı yerlerde Müslim nüfusu ayrımlarında yaş faktörü de göz önünde bulundurulmuş ve bu nüfus, bir yaşından on altı yaşına kadar, on altı yaşından kırk yaşına kadar ve kırk yaşından yukarı olanlar şeklinde üç grupta gösterilmiştir (Karal, 1997, s. 18). Gayrimüslim tebaada Müslim nüfus kategorisine benzer şekilde yaşa göre (1-12, 1-14, 12-40 veya 14-40,40 ve üzeri) şeklinde sınıflandırılmışlardır. Bunun yanı sıra bazıları için "genç" ve "yaşlı" ayrımı yapılırken diğer gruplar için ise "tüvana" (güçlü), "sıbyan" (çocuk) ve "amelmande" (emekli, çalışamaz) gibi sınıflandırmalar yapılmıştır (Karpas, 2010, s. 68). Diğer bir ayrım ise gayrimüslimlerde gelir düzeyine göre tefrik edilmeleridir. Gayrimüslim reaya cizyeye bağlı olan ve olmayan şeklinde sayıma tabi tutulmuşlardır. Cizyeye bağlı olanlar ödeyecekleri cizye oranına göre "alâ, evsat, edna", şeklinde ifade edilirken bağlı olmayan grup için "ihtiyar, amelmande" tabirleri kullanılmıştır (Güneş, 2014, s. 226).

Bu amaca istinaden üzerinde çalışmış olduğumuz defter de Keşan gayrimüslim nüfusunun XIX. yüzyıl içerisindeki erkek nüfus oranının belirlenmesinde önemli bir kaynak niteliğindedir. Yapılan çalışma içerisinde gayrimüslimlerin vermekte mükellef oldukları vergi çeşitlerinin yanı sıra kişilerin fiziki özellikleri, yaş, meslek ve doğum oranlarının belirlenmesinde öneme haiz olan bilgiler mevcuttur. Dolayısıyla Keşan kazasında yapılan bu nüfus sayımı, dönemin Osmanlı Devleti'nin hem sosyo-ekonomik hem de sosyo-demografik yapısının yazımında değerli bir kaynak niteliğindedir.

1. Keşan

Farsça bir kökene sahip olan Keşan kelimesi, sözcük anlamı olarak "çeken" demektir (Devellioğlu, 2012). Bir rivayete göre Osmanlı Devleti, Rumeli bölgesinin fethine giriştiğinde bu bölgedeki lojistik destek sağlamak amacıyla bir grup yörüğü yerleştirmiştir. Bu yörüklerle "Top Keşan Yörükleri" adı verilmiştir. Zamanla bu isim değişime uğrayarak günümüzdeki "Keşan" adını almıştır. Ayrıca, "Keşan" isminin dışında "Rus Köy" adı da kullanılmıştır (Akin, 2014, s. 70).

Keşan'ın Osmanlı hâkimiyetine ne zaman ve kim tarafından alındığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Keşan'ın fethine ilişkin ağırlıklı görüş, bu olayın I. Murat döneminde gerçekleştiği yönündedir. Dönemin Osmanlı tarihçilerinden Aşıkpaşazade, eserinde Hacı İlbeyi'nin Dimetoka hisarını ele geçirdiğini ve Gazi Evrenos'un da Keşan Hisarı'nı alarak İpsala'yı kuşatma çabası içinde olduğunu belirtmektedir (Yavuz & Saraç, 2003, s.113). Yine Oruç Bey tarihinde de Hacı İlbeyi'nin Dimetoka bölgesini 1358-59 yıllarında fethetmesinin ardından Evrenos Gazi'nin Keşan'ı daha sonra da İpsala bölgesini fethettiğini yazmaktadır (Öztürk, 2009, s. 28).

Osmanlı Devleti'nin Keşan'ı fethinin ardından diğer şehirlerde uygulandığı gibi bu bölgede belli bir iskân siyaseti izlenmiştir. Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinden konar-göçerlerin de bulunduğu birçok topluluk göç ettirilerek şehir, nüfusça Türkleştirilip İslamlaştırılmıştır. İdari yönden, 16. yüzyılın ilk yarısında Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlı iken aynı yüzyılın ikinci yarısında bu eyaletin Gelibolu sancağına bağlı kazalar arasında yer almıştır. 1839'daki Tanzimat reformları sonrasında gerçekleştirilen düzenlemelerle Cumhuriyet döneminde vilayet olan Gelibolu'ya bağlanmıştır (Taş, 2021, s. 113; Emecen, 1996, s. 5).

15. ve 16. yüzyıllardaki Keşan'ın nüfusuna ise tahrir defterlerinden ulaşılmaktadır. 1456 yıllarında 6.258 olarak kaydedilmiş olan nüfusun çoğunluğu söz konusu yıllarda köylerde yaşamaktadır. 1571 tarihli tahrir defterine göre ise Keşan'da toplamda 18 köy bulunmaktadır. Bu köylerin 10'unda Müslümanlar, 7'sinde gayrimüslimler ve 1'inde hem Müslüman hem de gayrimüslim halk yaşamaktadır. Lakin 17. ve 18. yüzyıllarda tahrir defterleri tutulmamasından

dolayı nüfus bilgilerine ulaşmak zordur. Düzenli nüfus bilgilerine genel itibariyle 19. yüzyıla beraber ulaşılmaya başlanmıştır (Orhon, 2021, s. 193). 1831 düzenli nüfus sayımıyla birlikte Müslüman ve gayrimüslim nüfus ayrı ayrı sayılmış, defterler ayrı tutulmuştur. Anadolu ve Rumeli’de yaşayan erkek nüfus, yaşlarına bakılmaksızın istisnasız kaydedilmiştir (Işım, 2018, s. 168). Keşan’a ait ilk nüfus defteri, 4092 numaralı ve 1246/1830 tarihli “Edirne Vilayeti, Gelibolu Sancağı, Keşan Kazası Müslim Nüfus Defteri”dir (BOA. NFS. d. 4092/1246). Söz konusu deftere göre, Keşan’daki tespit edilen mahalle ve köylere göre Müslüman nüfus toplamda 918 olarak kaydedilmiştir. Gayrimüslim mahalle nüfusu 2.240, köy nüfusu ise 1.292 olmak üzere toplam gayrimüslim nüfusu 3.532 olarak belirlenmiştir (Orhon, 2021, s. 195).

1.1. Keşan’ın 1831 Tarihli Gayrimüslim Nüfus Defterinin Tasnifi

Bahsi geçen çalışmada yer alan Keşan merkezinin nüfus defteri toplamda 7 varak şeklindedir ancak ilk varak sayfasında nüfus kaydına yer verilmemiştir. “0a” sayfasından başlayan varak içerisinde kayıt bulunmamakta ve kapağın üst kısmında “*Keşan kasabasında mevcut ehl-i zımmî reayanın defteridir*” şeklinde bir ibare yazılmıştır. Bu ibarenin alt kısmına Osmanlı arşivi “NFS.d’-4094” şeklinde defter numarası yazılırken numaranın alt kısmında ise “*Edirne Eyaleti-Gelibolu liva-i Keşan kazası*” ibaresine yer verilmiştir. Söz konusu defter, 29 Zilhicce 1246 tarihine (10 Haziran 1831) ait olup kazaya bağlı mahallelerin ayrı ayrı isimleri ile beraber gayrimüslim nüfusun isim, yaş, meslek, doğum ve ölüm gibi niteliklerine yer verilmiştir.

Defter, Keşan’da yer alan 7 mahallenin nüfus sayımını içermektedir. Defterde ilk mahalle olarak “*Mahalle-i İspirzaki?*” ile kayıtlara başlanmış olup 7 mahallenin ayrı ayrı sayımları ile tamamlanmıştır. Nüfus kayıtları “1” olarak numaralandırılan sayfa ile başlamış ve devamında sayfalar 2a-2b, 3a-3b şeklinde devam etmekle beraber son iki varakta sayfa numarası belirtilmemiştir. 1. sayfanın “1b” bölümünün üst kısmında defterin Keşan kazasının nüfus defteri olduğu ve kayıtlarda yer alan kişilerin esamileri ve eşkâlleri gibi unsurların yer aldığından bahsetmektedir. Ardından söz konusu kayıt “*An Mahalle-i İspirzaki?*” ifadesiyle yazılmaya başlanmıştır. Defterde isimler art arda yazılmış olup mahallede tutulan kayıtlara göre sayfadaki kişi sayıları farklılık göstermektedir.

Nüfus defterlerinin genel özellikleri çerçevesinde Keşan’daki gayrimüslim nüfusuna ait kayıtlar da detaylı bir şekilde fiziksel özellikler dikkate alınarak tutulmuştur. Kişilerin isimleri yazılmadan önce özellikle yetişkin bireylerin fiziksel özelliklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda, boy uzunluğu üç ana kategoriye ayrılarak kısa, orta ve uzun olarak sınıflandırılmıştır. Aynı şekilde sakal özellikleri için kumral, kara, köse, kır, sarı ve ak gibi çeşitli terimler kullanılmış, bıyık özellikleri de ter, sarı, kara ve kumral gibi ifadelerle tanımlanmıştır. Henüz sakal ve bıyık çıkmamış olan bireyler için ise “şabb-ı emred” (bıyık ve sakalı çıkmamış) ifadesi kullanılmıştır. Bireylerin isimlerinin ardından, “veledi” terimiyle hanedeki erkek çocukların sayısı kaydedilmiştir. Kayıtlarda her bir kişinin isminin ardından, babasının adı belirtilmiş ve ardından yaş bilgisi “sın” terimi ile ifade edilmiştir. Yaş bilgisi verilirken ayrıca, kişinin vergi durumu da kayıtlara işlenmiş olup, vergi türleri; “alâ-zengin” (zengin), “evsat-orta” (orta), ve “edna-düşük” (düşük gelirli) gibi ifadelerle belirtilmiştir. Ölü kişiler için ise “mürd” (ölüm) ifadesine yer verilmiştir. Nüfus sayımına dair kayıtlara sonradan eklenenler, kırmızı renkle ve “tevellüd” (doğum tarihi) ifadesiyle işaretlenmiştir. Bunların yanı sıra yaşını doldurmamış bireyler için Arapça rakamların yanına “mah” (ay) ifadesi eklenmiş ve bireylerin kaç aylık oldukları belirtilmiştir. Bu ayrıntılar, nüfus defterlerinin, sadece bireylerin isimleriyle değil, aynı zamanda fiziksel özellikleri ve sosyal statüleriyle de ilgili oldukça kapsamlı bilgiler sunduğunu göstermektedir.

¹ Bahsi geçen nüfus defterleri “NFS.d” (*Nüfus Defterleri*) kısaltma koduyla T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)’nda bulunmaktadır. Nüfus defterlerinin genel özellikleri ve içerik olarak nelere yer verildiği hakkında bkz. (Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010, s. 251-253)

1.2. Keşan'ın Gayrimüslim Nüfus Yapısı

Hicri 29 Zilhicce 1246 (10 Haziran 1831) tarihli Keşan gayrimüslim nüfus kayıtlarının yer aldığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan 4094 numaralı nüfus defterine dayanan verilere göre, Keşan'da toplamda altı mahalle belirlenmiştir. Bu mahalleler ve her birine ait nüfus kayıtlarına dair bilgiler, Tablo 1'de ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 1

Gayrimüslim Mahalleler ve Nüfusları

Mahalle	Nüfus
Papa Yorgaki	225
Nikola, Dimitri, Kostantin	313
Nikola, Yorgi	204
İspirzaki?	230
Toplam Nüfus	972

Yukarıda belirtilen 1831 (H.1246/47) tarihli nüfus sayımının askerlik açısından herhangi bir önemi olmadığı ve yalnızca gayrimüslimlerin vergi mükellefiyetlerinin tespitine yönelik bir kayıt amacı taşıdığı açıkça görülmektedir. Ayrıca, bu kayıtlarda yalnızca erkek nüfus sayımı yapılmış olup, kadınlar ve diğer demografik gruplar sayım dışında bırakılmıştır. Keşan merkezine bağlı toplamda altı mahalle kaydedilmiştir. Tablo'da yer alan sıralamalara göre, 3. ve 2. sıradaki mahalleler, muhtemelen düşük nüfus yoğunluğuna sahip olduklarından, arşiv kayıtlarında bir arada verilmiştir. Nüfus bakımından en yüksek sayıya sahip mahalle, 313 kişilik nüfusu ile Nikola, Dimitri ve Kostantin adlı köyler olup bu mahalleler en kalabalık nüfusu temsil etmektedir. İkinci sırada, 230 kişilik nüfusu ile İspirzaki? Mahallesi yer almaktadır. Ardından, 225 kişilik nüfusu ile Papa Yorgaki ve 204 kişilik nüfusu ile Nikola ve Yorgi mahalleleri sıralanmıştır. Bu sıralama, Keşan'daki gayrimüslim nüfusun yerleşim alanları arasındaki nüfus yoğunluğunu gözler önüne sermektedir.

Ömer Lütfi Barkan, tetkik etmiş olduğu defterler ışığında hane sayılarından genel nüfusu hesaplamak için ortalama olarak 5 rakamının kabul edildiğini ifade etmektedir.² 1831 tarihli aynı nüfus defterinden yola çıkarak söz konusu dönemde bölgede yaşayan gayrimüslim nüfusu da tahmin etmek mümkündür. Nitekim bu yöntemle Keşan'ın bağlı olduğu Gelibolu kazası mahallelerinin gayrimüslim nüfus tahmini 4.470 gayrimüslim nüfus olarak ifade edilmiştir. Gayrimüslim nüfus içerisinde de Rumlar 3.190, Ermeniler 710, Yahudiler ise 570 kişi olarak sıralanmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızın muhtevasını oluşturan gayrimüslim nüfus defterinin incelenmesi sonucunda çoğunluk nüfusun Rum milletinden oluştuğu görülmektedir (Kılıç & Gül, 2021, s. 20).

Bahsi geçen nüfus defterinde her hane içerisindeki yetişkin bireylerin yanı sıra, bu bireylerin yanındaki erkek çocuklarının yaşları, isimleri, ölüm durumları ve eğer vergiye tabi iseler, hangi vergi türüne tabi oldukları kaydedilmiştir. Ayrıca, kırmızı renkle yazılan "tövana" ibaresi, tarihleriyle birlikte belirtilmiş ve bu kayıtlar özel olarak işaretlenmiştir. Kimsesiz çocuklar için "yetim" ifadesi kullanılmış, kaydedilen verilerde sıklıkla "karındaşı" tabiri de yer almıştır. Doğum ve ölüm gibi olaylar gerçekleştiğinde ise, bu olaylara dair eklenen yeni kayıtlar, kayıtlardan sonra yapılan eklemeler olarak kırmızı renkle yazılmıştır. Bu detaylı kayıt sistemi, nüfusun demografik

² Lakin Barkan, rakamın ilmi usullerle bulunmuş bir rakam olmadığını, her bölgeye, zümre ve ailenin meşguliyet şekline göre değişiklik gösterebileceğini ifade etmektedir (Barkan, 1953, s. 12).

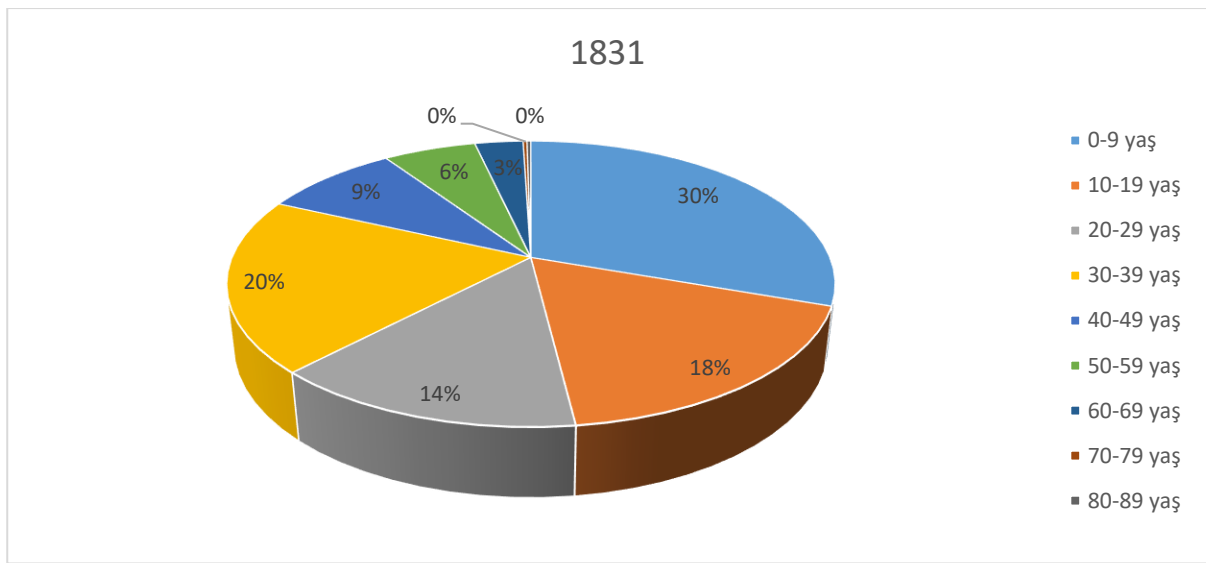
yapısını ve sosyal durumunu derinlemesine incelemeye olanak tanımaktadır. (BOA. NFS. d. 4094/1a-1b, 2a-2b, 3a-3b, 29 Zilhicce 1246).

1.3. Keşan'ın Gayrimüslim Nüfusunun Yaş Aralıklarına Göre Sayısı ve Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı

Mevcut çalışmaya konu olan nüfus defterine göre Keşan kazasında yer alan gayrimüslim erkek nüfusunun toplam sayıları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra defter Hicri 29 Zilhicce 1246 (10 Haziran 1831) arşiv kayıtlarında yer almaktadır fakat tevellüd (doğum) ya da mürd (ölüm) gibi kayıtlarsa daha sonradan düşülmüş kayıtlar olarak güncellenmiştir. Tespiti yapılan nüfusun yaş ortalamaları grafikte yer almaktadır:

Grafik 1

Kazadaki Nüfusların Yaş Ortalamalarına Göre Yüzdelik Oranı

Çalışmamıza konu olan nüfus defterindeki yaş ortalamalarına ilişkin grafik incelendiğinde, en yüksek yüzdelik dilimi %30 ile 0-9 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. İkinci sırada yer alan %20'lik dilim, 30-39 yaş grubundaki kişilerden oluşurken, %18'lik bir kesim ise 10-19 yaş grubunu temsil etmektedir. Bu veriler, 1831 yılı itibarıyla Keşan nüfusunun büyük bir kısmının genç yaş grubundan oluştuğunu göstermektedir. Yaş ortalamasına bakıldığında ise 30-39 yaş grubundan sonraki yaş dilimlerinde, nüfus oranlarında belirgin bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, Keşan'daki nüfus yapısının genç nüfus açısından yoğun olduğunu ve yaşlı nüfusun oranının görece düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

1.4. Keşan Gayrimüslimlerinin Mesleki Zümreleri

Nüfus defteri, sadece bölgenin sosyo-demografik yapısının belirlenmesinde değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik durumunun aydınlatılmasında da büyük öneme sahiptir. Bu kayıtlar, söz konusu kazaya bağlı olarak yerleşik olan nüfus gruplarının meşgul oldukları meslek alanlarını ortaya koymakta ve dönemin iş sahası hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle hangi iş kollarının gelişmeye başladığını ve hangi sektörlerin öne çıktığını tespit etmede bu veriler oldukça faydalıdır. Çalışmamızın temelini oluşturan Keşan merkez kazasında, gayrimüslimlerin faaliyet gösterdiği meslek grupları ve bu mesleklerle ilgili bireylerin sayıları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2

Keşan'ın Nüfus Sayımına Göre Mevcut Mesleki Zümreler ve Bu Meslekleri İcra Edenlerin Sayısı

Meslek	Kişi Sayısı	Meslek	Kişi Sayısı
Abacı ³	1	Çorbacı	5
Arabacı	3	Çoban	10
Aşçı	4	Değirmenci	13
Attar	1	Dülger	19
Bağcı	1	Eskici	8
Bahçıvan	8	Gündelikçi	1
Bakkal	13	Habbaz ⁴	1
Bakkal Çırağı	1	Hancı	1
Bakırcı	9	Hekim	2
Bazargan	8	Kantarcı	1
Boyacı	9	Kasap	3
Çerçi	8	Kazancı	20
Çırak	2	Keçici	3
Kıracı	18	Samancı	7
Kiremitçi	8	Saraydar	1
Kuyumcu	2	Semerci	1
Kömürcü	1	Terzi	9
Kürekçi	5	Tüccar	2
Muytap ⁵	12	Tüfenkçi	1
Nalbant	5	Rençber ⁶	15
Pabuççu	24	Papaz	1
Toplam	267		

³ Aba, kelime anlamı olarak abaya anlamına gelen yünden kalın kumaştan yapılan elbisedir. Aba çakşır (şalvar), aba potur (pantolon), aba terlik gibi türleri mevcuttur. Dolayısıyla abacı, abadan eşya satan esnaf manasına gelmektedir. Bkz. (Pakalın, 1993a, s. 2).

⁴ Ekmekçi, ekmek yapan ve ekmek satan manasına gelen habbaz, Arapça bir kelime olan hubz'dan türetilmiş bir kelimedir. Bunun yanı sıra günümüzde mevcut olan cemiyetler gibi Osmanlı döneminde de habbazan cemiyeti yer almaktadır. Saray ekmekçileri içinse ayrı bir tabir olan "Habbazin-i Hassa" şeklinde ifadelere yer verilmiştir. Bkz. (Pakalın, 1993a, s. 692).

⁵ Muytap kelimesi, kıl dokuyan, kıldan dokuma yapan sanatkar ile ilgili kullanılan bir tabirdir. Mutaft, mutafçı şeklinde de kullanılmaktadır. Farsça kökene sahip olan bu kelime belleme, peyvent, kebe kolan ve gebre gibi işler için de ifade edilmektedir. Bkz. (Pakalın, 1993b, s. 583).

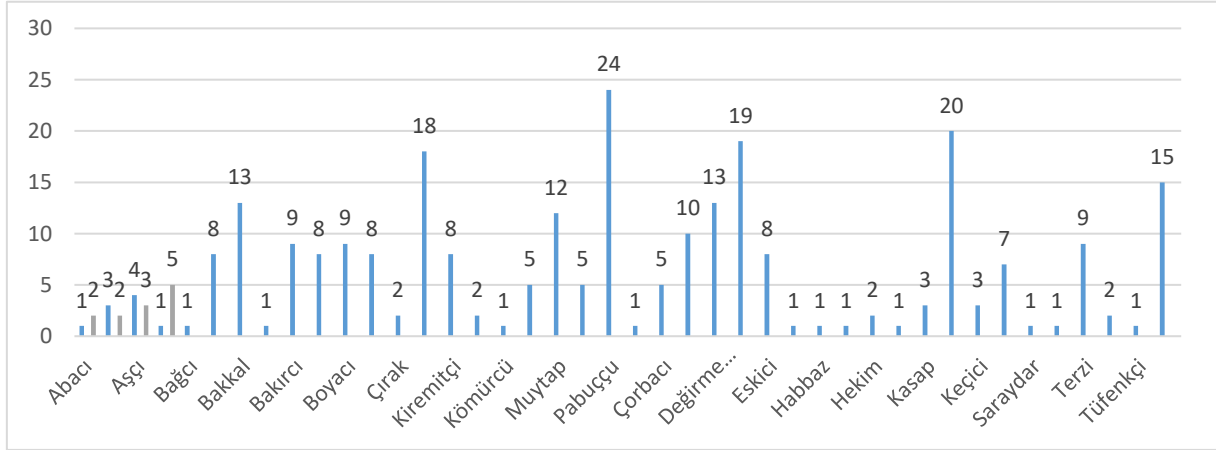
⁶ Renç kelimesi köken olarak "ağrı, sızı, zahmet ve eziyet" gibi anlamlara gelmesinin yanı sıra "ber" (çeken) ekinin birleşimiyle beraber "sıkıntı çeken, meşakkatli, ağır işlerde çalışan ırgat" şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. (Devellioğlu, 2012, s. 1035).

Çalışmanın temelini oluşturan nüfus defterlerinde dikkat çeken bir diğer önemli husus, meslekler ve bu mesleklerle ilgili faaliyet gösteren kişilerin sayılarıdır. Bu bağlamda yukarıda sunulan tabloda toplamda 42 farklı meslek tespit edilmiştir. Söz konusu meslekler arasında en yaygın olanı pabuççuluk mesleği olup, bu meslekte faaliyet gösteren kişi sayısı 24'tür. Pabuççuluğu takip eden meslekler arasında ikinci sırada kazancı (20 kişi), üçüncü sırada ise dülgerlik (19 kişi) yer almaktadır. Ayrıca, kiracılık mesleği de 18 kişi ile önemli bir yer tutmaktadır. Bu veriler, dönemin ekonomik yapısının ve iş gücü dağılımının anlaşılmasında önemli ipuçları sunmaktadır.

Gayrimüslim mahallesinin nüfusu içerisinde dikkat çeken bir diğer önemli nokta, dini alanda faaliyet gösteren papazlık mesleğinin yalnızca bir kişi tarafından icra ediliyor olmasıdır (BOA, NFS-d, 4094/1a). Ayrıca, sağlık alanında hekimlik mesleğini icra eden kişi sayısı ise iki olarak kaydedilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde Keşan'daki gayrimüslim nüfusun meslek dağılımı incelendiğinde, özellikle orta sınıf esnaf tabakasının yoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, bölgedeki ekonomik yapının büyük ölçüde ticaret ve zanaat işlerinde faaliyet gösteren esnaf odaklı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 2

Mesleklerin Grafik Oranı

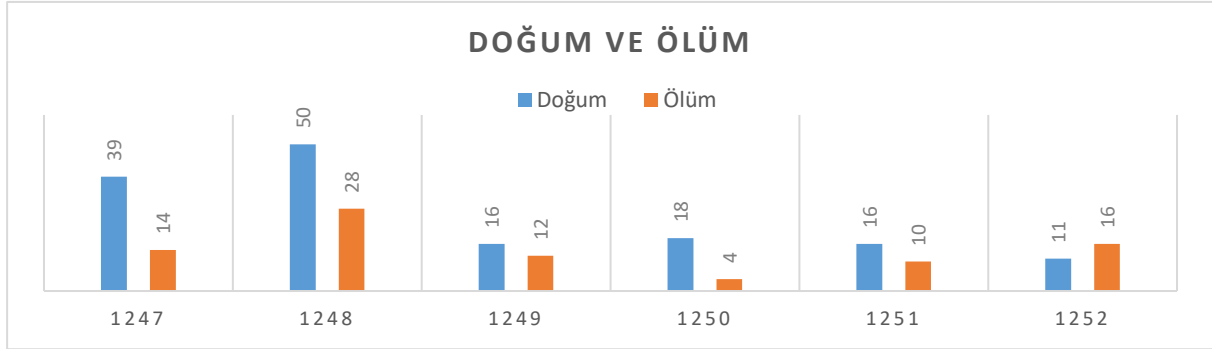
1.5. Nüfus Defterine Göre Keşan'ın Doğum ve Ölüm Oranları

Kaza merkezinde yer alan doğum oranları, daha önce belirtildiği üzere nüfus defterinin kaydedildiği tarihten sonraki süreçte kırmızı yazı stiliyle eklenerek kayda alınmıştır. Bu doğumlar, "Tevellüd" ifadesiyle birlikte doğum yılına göre tarihlendirilmiştir. Aynı şekilde, ölüm oranlarına ilişkin bilgiler de benzer bir yöntemle kaydedilmiştir. Vergi sayımının tespiti veya doğumdan kısa veya uzun bir süre sonra gerçekleşen ölümler, ölen kişinin ismi üzeri kırmızı yazı ile çizilerek, ölüm anlamına gelen "mürd" kelimesi ile işaretlenmiştir. Bu doğrultuda doğum ve ölüm oranlarına ilişkin veriler, yıllara göre dağılımını göstermek amacıyla grafik üzerinde sunulmuştur.

Nüfus defterinden elde edilen verilere göre doğum ve ölüm oranları aşağıda yer alan Grafik 3'te altı yıllık bir zaman dilimini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Grafik verilerine göre doğum oranı 1248 (M.1832/33) yılında ölüm oranıyla birlikte artış göstermiş, ancak 1249 (M.1833/34) yılından itibaren hızla bir düşüş gözlemlenmiştir. 1250 (M.1834/35) yılı itibarıyla doğum oranında bir artış yaşanmış fakat ölüm oranında belirgin bir azalma olmuştur. 1251 (M.1835/36) yılında ise doğum oranında bir düşüş yaşanırken, ölüm oranında artış meydana gelmiştir. Kayıtların son verisi olan 1252 (M.1836/37) yılında ise doğum oranında düşüş yaşanırken, ölüm oranında bir artış gözlemlenmiştir. Ayrıca, nüfus defterinde yer alan doğum verileri incelendiğinde iki kaydın tarih ibaresinin okunamadığı tespit edilmiştir (BOA, NFS-d, 4094/1a-1b.).

Grafik 3

Nüfus Defterine Göre Keşan'ın Doğum ve Ölüm Oranı

1.6. Keşan Kazasında Mevcut Gayrimüslim Nüfusun Vergi Oranı

Çok uluslu bir yapıya sahip olma unsuru insanların bir arada yaşama arzularının en önemli sonuçlarından birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla devletin varlığını devam ettirmesindeki en önemli faktörlerden birisi de şüphesiz güçlü bir mali kaynağa sahip olmasıdır. Güçlü bir mali yapıya sahip olması hem ilerlemenin sağlanmasında hem de kamusal sistematığın gerekli şekilde yerine getirilmesi için zorunludur. Zira söz konusu düzenin sağlam bir şekilde organize edilebilmesindeki en önemli temel unsur sistematik ve sağlam bir vergi sisteminin varlığıdır (Yurtseven, 2012, s. 151).

Geniş topraklarda uzun yıllar egemenliğini sürdürmüş olan Osmanlı Devleti; çok farklı dil, din ve ırkları bünyesinde barındırmış, dolayısıyla da etkin ve teşkilatlı bir yapıya sahip olmuştur. Bu yapı içerisindeki önemli bir unsur, Osmanlı maliye yönetimi ve vergi sistemidir. Osmanlı Devleti, vergi sistemini geliştirme amacı doğrultusunda resmî hukuk düzeni gereği şer'i vergi hukukunu esas almış ve ayrıca önceki Türk-İslam devletleri gibi örfi vergi hukukunu da geliştirmiştir. Zira Osmanlı'nın siyasi iktidarının en temel zeminini din ve adalet unsuru oluşturuyordu. Bu bağlamda din, asıl unsur olarak kabul edilirken devlet bu dini koruyup kollayan bir araç olarak görülmüştür. Nitekim devlet teşkilatının işleyişinde rol oynayan kanunlar, şer'i hukuk sistemine dayanmaktadır ve siyasi iktidarın yetkisine dayanarak gerçekleştirdiği yasama faaliyetleri de örfi hukuk kapsamına girmektedir. (Yurtseven, 2012, s. 152).

Osmanlı Devleti'nde vergi sistemi iki ana temel üzerine inşa edilmiştir. Şer'i ve örfi vergiler olarak ortaya konulan bu düzende şer'i vergiler zekât, öşür ve cizye vergilerinden oluşmaktadır (Kayan, 2000, s. 84). Dolayısıyla gayrimüslim tebaa denince akla ilk gelen vergi türü ise cizyedir (Ercan, 1991, s. 562). Cizye, kelime anlamı olarak "kâfi gelmek, karşılığını vermek, ödemek" manasındaki "ceza" kelimesinden türemiş bir isimdir ve İslamiyet'te karşılığı tebaa içerisindeki gayrimüslimlerin ödedikleri vergiye, harbi olanlardan ayrı tutulmalarına, can ve mal güvenliklerine karşılık sayılmasından ötürü bu ad verilmektedir (Erkal, 1993, s. 43). Ayrıca Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıla kadar bu vergi türünü ifade etmek için genellikle "haraç" terimi kullanılmış, daha sonraki süreçte ise "cizye" veya "cizye-i şeri" ifadeleri yaygınlaşmıştır. Bu terimlerin yanı sıra, bazı belgelerde arazi haracından ayırt edebilmek amacıyla cizye için "baş haracı" tabiri de kullanılmıştır. Bu vergi türünü toplayan kişiler için ise "haracı" veya "haraççı" terimleri, daha sonraları ise "cizyedar" unvanı kullanılmıştır (İnalcık, 1993, s. 43).

Harac-ı rûs olarak da bilinen verginin gerekçesi, gayrimüslim tebaanın askerlik hizmetinden muaf tutulması ve devletin güvencesi altında olmalarıdır. Osmanlı Devleti'nde cizye miktarı, gayrimüslim vatandaşların mali durumuna göre belirlenmiştir. Buna göre vergi mükellefleri, alâ (zengin), evsat (orta hâlli) ve edna (fakir) olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.

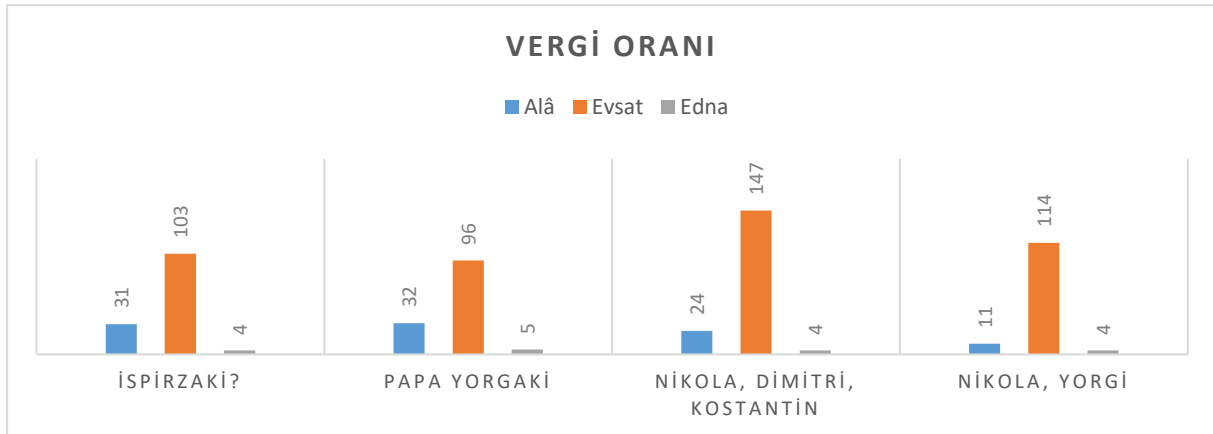
Kadınlar, çocuklar, sakat ve yaşlılar ile din adamları bu vergi türünden muaf tutulmuştur. (Yurtseven, 2012, s. 155; Özkök, 2022, s. 38).

Çalışmamızın temelini oluşturan Keşan nüfus defteri incelenmiş ve bu defterde yer alan mahalleler ile her mahallede yer alan kişilerin ödemekle yükümlü oldukları vergi türleri belirlenmiştir. Ayrıca söz konusu vergilerin toplam nüfusa oranları hesaplanmıştır. Bu bağlamda, ilgili nüfus defterinde alâ 98, evsat 460 ve edna vergisi veren kişi sayısının toplamda 17 olduğu tespit edilmiştir. Tespiti yapılan mahallelerin toplam 6 adet olduğu daha önceden belirtilmişti. Zira bu mahallelerde yer alan kişilerin alâ, evsat ve edna oranlarına göre dağılımları aşağıdaki grafikte belirtilmiştir.

Sosyal durumun analizinde önemli bir rol oynayan vergiler, Osmanlı Devleti'nin bahsi geçen dönemdeki sosyo-ekonomik yapısını anlamamıza yardımcı olan temel verilerdir. Bu bağlamda, 1831 (H.1246/47) tarihli Keşan merkeze bağlı mahallelere ait vergi dağılımını inceleyen grafiğe bakıldığında, bölgedeki ekonomik yapının genel olarak orta gelirli aileleri kapsadığı açık bir şekilde görülmektedir. Geliri düşük olan, yani “edna” sınıfına mensup ailelerin sayısının oldukça düşük olması, bölgedeki ekonomik eşitsizliğin belirli bir düzeyde sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi dağılımlarını gösteren Tablo 3'te net bir şekilde ortaya konulmuş olup Keşan'daki ekonomik yapının büyük ölçüde orta sınıf odaklı olduğunu ve alt gelir grubunun sayısının çok az olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriler, Keşan'ın sosyo-ekonomik yapısının daha geniş bir çerçevede analiz edilmesine olanak tanımaktadır.

Grafik 4

Keşan Kazasında Yer alan Mahallelerin Vergi Oranları

Tablo 3

Keşan Kazasına Bağlı Mahallelerin Vergi Dağılımı

	İspirzaki?	Papa Yorgaki	Nikola, Dimitri, Kostantin	Nikola, Yorgi
Alâ	31	32	24	11
Evsat	103	96	147	114
Edna	4	5	4	4

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki sosyo-ekonomik yapısına dair önemli veriler, nüfus defterleri aracılığıyla elde edilmektedir. Bu defterler, sadece vergi mükellefiyetlerini kaydetmek amacıyla oluşturulmuş olsalar da aynı zamanda bir yerleşim yerinin ekonomik, sosyal ve demografik yapısını anlamak için büyük bir kaynak teşkil etmektedir. Özellikle 1830 ve 1831 yıllarında tutulan nüfus defterleri, Osmanlı'nın farklı coğrafi bölgelerindeki yerleşim yerlerinin sosyal yapısını, halkın meşgul oldukları iş kollarını, ekonomik faaliyetlerini ve demografik özelliklerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Keşan'a dair 1831 (H.1246/47) tarihli gayrimüslim nüfus defteri örneği, bu bağlamda önemli bir çalışmadır. Bu defter, Keşan'daki yerleşim yerlerinin adları, nüfus oranları, insanların ortalama yaşları, fiziki özellikleri ve meslek dalları gibi pek çok konuda veriler sunmaktadır. Özellikle Keşan'da yaşayan halkın meslekleri, bölgedeki ekonomik yapıyı ve halkın geçim kaynaklarını ortaya koymaktadır. Bu defter, bölgenin sosyal yapısının yanında, halkın sosyal sınıfları, dinî ve etnik kimlikleri hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Nüfus defterlerinin sunduğu veriler, bölgedeki halkın demografik yapısının yanı sıra, sosyal sınıflar arasındaki farkları, iş gücü dağılımını ve ekonomik gelişmişlik düzeyini de anlamamıza olanak sağlamaktadır. Keşan örneğinde olduğu gibi, bu tür veriler, bir bölgenin halkının gelir kaynakları, iş gücü faaliyetleri, tarım, ticaret gibi ekonomik etkinliklerle nasıl etkileşimde bulunduklarını göstermektedir. Ayrıca yerleşim yerlerinin adlarının ve fiziki özelliklerinin belirlenmesi, Osmanlı döneminde coğrafi sınırların ve yerleşim yerlerinin nasıl organize edildiği hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır.

Bunun yanı sıra nüfus defterleri sadece ekonomik veriler değil, aynı zamanda toplumsal yapıya dair de derinlemesine bilgiler sunar. Keşan'daki gayrimüslim nüfusun sosyal yapısının incelenmesi, farklı dini ve etnik grupların bir arada yaşadığı bir toplumda birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduklarını ve devletle olan ilişkilerini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, Keşan'daki gayrimüslim nüfusun dinî, mezhebi ve etnik kimlikleri, toplumsal yapının çeşitliliğini ve bu çeşitliliğin Osmanlı yönetimi altındaki etkilerini gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak Osmanlı dönemine ait nüfus defterleri, sadece vergi mükellefiyetinin ortaya konulmasında değil, aynı zamanda dönemin sosyo-ekonomik, sosyo-demografik yapısının incelenmesinde de önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Keşan örneğinde olduğu gibi, bu tür kaynaklar, yerleşim yerlerinin coğrafi ve demografik yapıları hakkında kapsamlı bir analiz yapmayı mümkün kılmakta, halkın ekonomik faaliyetlerini, sosyal ilişkilerini ve kültürel özelliklerini anlamamıza katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, Osmanlı dönemi yerleşim yerleri ve halkı hakkında yapılacak çalışmalar için nüfus defterleri kritik öneme sahiptir ve bu verilerin analizi, Osmanlı toplumunun daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri (NFS-d). (29 Zilhicce 1246). Nr. 4092, 4094/1a-1b, 2a-2b, 3a-3b.

Telif Eserler

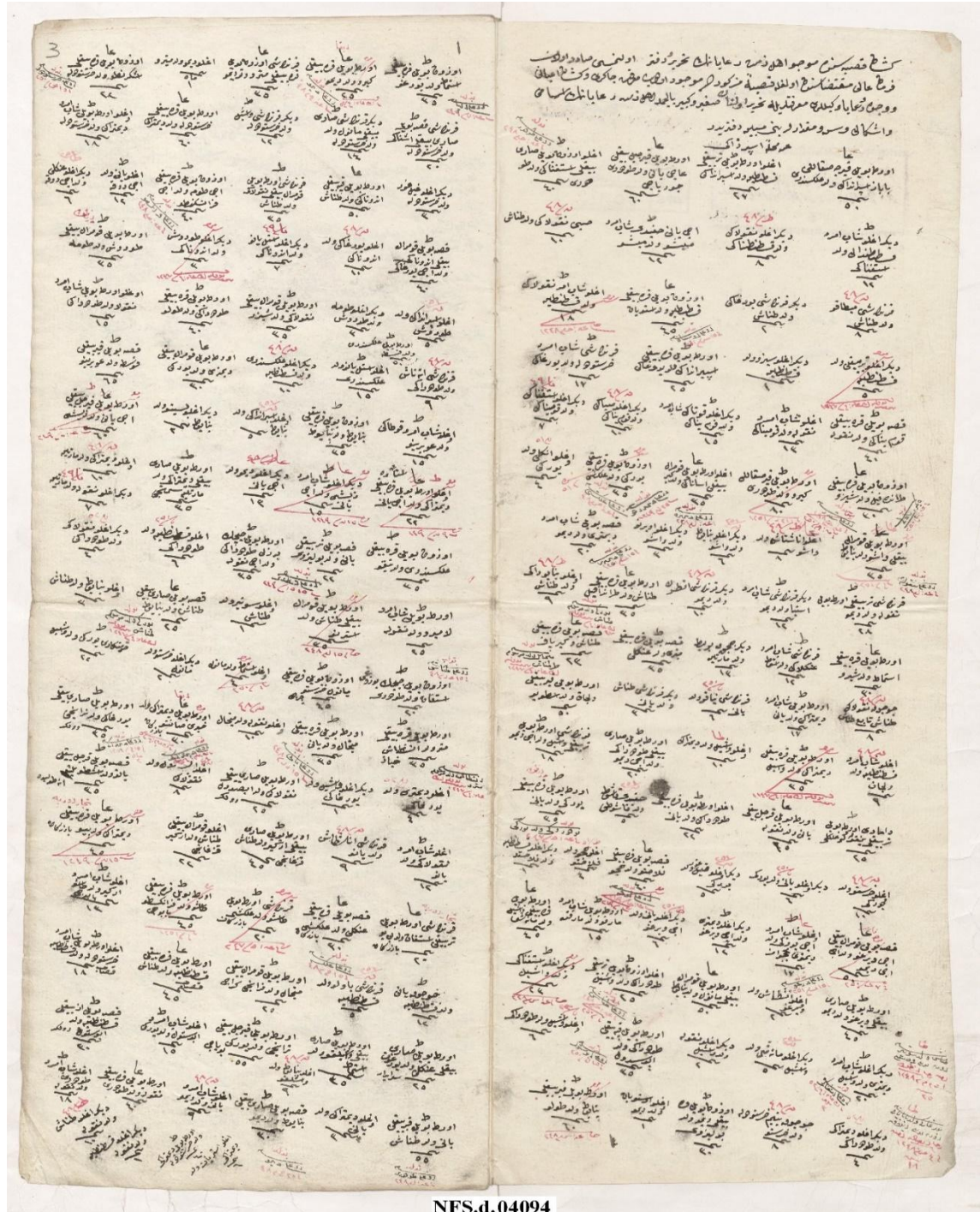
- Akın, S. (2014). *Osmanlı klasik döneminde Tekirdağ ve Keşan: 1456-1556* (Tez No. 370691) [Yüksek Lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Akyel, S., & Sertel, S. (2015). Osmanlı nüfus defterlerinin tarih yazımındaki yeri: 1840 tarihli Çarsacak kazası gayrimüslim nüfus defteri örneği. *Journal of History and Future*, 1(1), 78-98.
- Barkan, Ö. L. (1953). Tarihi demografi çalışmaları ve Osmanlı tarihi. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 1-26.

- Başaran, M. (2017). 1830-1842 yılları arasında nüfus defterleri kapsamında Ödemiş ve köyleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 307-321. <https://doi.org/10.30803/adusobed.349447>
- Başbakanlık Osmanlı arşivi rehberi. (2010). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Bozkurt, N. (2007). Nüfus. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 33, ss. 293-294). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca- Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Emecen, F. (1996). Gelibolu. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 14, ss. 1-6). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ercan, Y. (1991). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin ödedikleri vergiler ve bu vergilerin doğurduğu sosyal sonuçlar*. 55(213), 371-392.
- Erdoğan, H. (2020). XIX. yüzyılda Zir kazasının nüfus defterleri ve nüfus yapısı (Tez No. 659384) [Yüksek Lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Erkal, M. (1993). Cizye. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 8, ss. 42-45). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Evci, T. (2021). Osmanlı tarihi yazımında nüfus defterlerinin yeri: 1831 tarihli Teke livasına bağlı Elmalı kazası nüfus defteri örneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(49), 205-225. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.872895>
- Güneş, M. (2014). Osmanlı dönemi nüfus sayımları ve bu sayımları içeren kayıtların tahlili. *Gazî Akademik Bakis Dergisi*, 8(15), 269-298.
- Hatam, O. (2020). 2112 Numaralı Yozgat nüfus defterinin değerlendirmesi ve transkripsiyonu (Tez No. 628362) [Yüksek Lisans tezi, Ordu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Işım, B. (2018). Nüfus ve maliye defterlerine göre Keşan'da Romanlar (1830-1848). *History Studies International Journal of History*, 10(10), 167-183. <https://doi.org/10.9737/hist.2018.697>
- İnalcık, H. (1993). Cizye. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 8, ss. 45-48). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk nüfus sayımı 1831*. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı nüfusu 1830-1914* (B. Tırnakçı, Çev.). Timaş Yayınları.
- Kayan, A. (2000). Verginin tarihsel gelişimi ve sebep olduğu bazı önemli olaylar. *Maliye Dergisi*, 135, 80-87.
- Kılıç, L. A., & Gül, G. (2021). 19. yüzyılın ilk yarısında Gelibolu kazasının sosyo-ekonomik durumuna dair bazı tespitler. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 5(1), 12-30. <https://doi.org/10.29345/futvis.159>
- Orhon, A. (2021). Erken Cumhuriyet döneminde Keşan'ın nüfus yapısı. İçinde editör F. Ç. Orhun & B. Çimen (Eds.), *Keşan araştırmaları Keşan'ın kurtuluşunun 100. yılı anısına* (ss. 193-213). Trakya Üniversitesi Matbaası.
- Özkök, İ. (2022). *Osmanlı maliyesinde cizye vergisi* (Tez No. 710745) [Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürk, N. (2009). *Oruç Bey Osmanlı tarihi (1288-1502) uç beyliğinden dünya devletine*. Çamlıca Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993a). Aba. İçinde *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt I, s. 3). MEB. Yayınları.

- Pakalın, M. Z. (1993a). Dülger. İçinde *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt I., s. 485). MEB. Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993a). Habbaz. İçinde *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt I., s. 692). MEB. Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993b). Muysak. İçinde *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt I., s. 588). MEB. Yayınları.
- Patat, P. (2020). *Tomarza I-3432 numaralı nüfus defteri, Tomarza II-3433 numaralı nüfus defteri transkripsiyon ve değerlendirilmesi* (Tez No. 639380) [Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Taş, M. (2021). 18. Yüzyılda Keşan'da sosyo-ekonomik hayata bakış. İçinde editör F. Ç. Orhun & Editör B. Çimen (Eds.), *Keşan araştırmaları Keşan'ın kurtuluşunun 100. yılı anısına* (ss. 113-139). Trakya Üniversitesi Matbaası.
- Yavuz, K., & Saraç, Y. (2003). *Aşık Paşazade Osmanoğulları'nın tarihi*. K Kitaplığı.
- Yurtseven, Y. (2012). *Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde vergi adaleti* [Bildiri sunumu]. Türk Hukuk Tarihi Kongresi, İstanbul, Türkiye
https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=klasik-donem-osmanli-devleti%E2%80%99nde-vergi-adaleti_yilmaz-yurtseven_636903131109676924.pdf

Ek 1

İlgili Defterin İlk Sayfası

Ek 2

Mahalle-i Papa Nikola ve Papa Yorgi

